

Branje učencev

s posebnimi potrebami na osnovni šoli s prilagojenim programom z nižjim izobrazbenim standardom

mag. Andreja Četina, profesorica defektologije,
in Josip Šerbetar, univerzitetni diplomirani psiholog, Center Janeza Levca Ljubljana

Branje je veščina, ki jo potrebujemo in uporabljamo vse življenje v vseh situacijah, zato je zelo pomembno, da jo obvladamo kar se da dobro. Specialni pedagogi se neprestano sprašujemo in si postavljamo vprašanja glede načrtovanja jasnih ciljev v individualiziranem programu ter glede korakov do pričakovanega napredka za učence s posebnimi potrebami.

Ker nas je zanimalo, ali učenci s sistematičnim specialno-pedagoškim delom napredujejo na področju tekočnosti branja ves čas šolanja, smo s sodelavci izvedli raziskavo, v katero smo zajeli vse učence od 4. do 9. razreda, ki obiskujejo PP z NIS na Centru Janeza Levca Ljubljana, OE Levstikov trg in OE Dečkova. V prispevku navajava potek in rezultate raziskave.

Učni načrt za slovenščino posebnega programa z nižjim izobrazbenim standardom učencem poleg specialnodidaktičnih priporočil omogoča tudi časovno prilagoditev, saj predvideva razvijanje in avtomatizacijo bralne tehnike tudi v drugem triletju. Učenje branja lahko za otroka predstavlja največji samostojni napor. Učenci s težavami pri branju potrebujejo več časa, strukturirano in vodeno poučevanje, da usvojijo spretnost bralne tekočnosti, nekateri je nikoli. Učenci, ki slabše berejo, se tej dejavnosti najraje izognejo. Ker ne vadijo, tudi ne napredujejo ali celo nazadujejo pri branju.

Starši učiteljem na govorilnih urah večkrat potožijo, da ne vedo, kako in s kakšnimi vajami pomagati otroku in tudi kako naj svoje otroke pripravijo do tega, da bi raje brali. Včasih tudi povedo, da ne opazijo napredka. Učitelji smo pri poročanju staršem o otrokovem napredku pogosto nenatančni ali nerazumljivi.

Učenje branja ni lahka naloga, vendar je veščina, ki jo z veliko vaje, ustrezno pomočjo in veliko potrpežljivosti lahko izboljšamo. Učenec se med šolanjem srečuje z različnimi umetnostnimi in neumetnostnimi besedili, ki z leti postajajo daljša

in zahtevnejša. V fazi začetnega opismenjevanja branje temelji na hitrem prepoznavanju besed, kasneje pa temelji na razumevanju celotnega besedila. Zato na začetku učenja branja veliko časa namenimo dekodiranju in se osredotočamo na poučevanje tekočnosti branja. Ko je usvojeno slednje, pa lahko preidemo na naslednji korak, tj. razumevanje prebranih vsebin. »Bralci, ki tekoče berejo, prebrano bolje razumejo, ker informacije obdelujejo hitreje in ne porabijo veliko svoje miselne energije za dekodiranje. Ko beremo povsem tekoče, dekodiramo skoraj samodejno in vso pozornost namenimo vsebini prebranega.« (Jurišić 2016, 11)

Branje učencev s posebnimi potrebami

V prispevku se osredotočamo na bralno pismenost učencev s posebnimi potrebami, ki obiskujejo prilagojen program devetletne osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom (v nadaljevanju PP z NIS) na Centru Janeza Levca Ljubljana. Usmerjanje in določanje stopnje primanjkljajev učencev s posebnimi potrebami temelji na kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami. Strokovna komisija učenca glede na njegove zmožnosti usmeri v primeren vzgojno-izobraževalni program. V PP z NIS se usmerja učence, ki ne morejo doseči izobrazbenega standarda po izobraževalnem programu osnovnošolskega izobraževanja. V večini gre za učence z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Pri nekaterih učencih se lahko pojavi tudi več primanjkljajev hkrati na različnih področjih. Posledica tega je, da so tudi njihove učne težave izrazitejše.

Učence slabo branje ovira pri doseganju standardov znanja pri vseh predmetih, ne samo pri predmetu slovenščina. Njihovi dosežki so tako lahko nižji od njihovih sposobnosti. Učenec, ki slabo bere, ima težave pri branju navodil za posamezno nalogo, ki jo mora opraviti, pri reševanju besedilnih matematičnih nalog, učenju družboslovnih dejstev ipd. Zaradi težav ima učenec s slabšimi bralnimi zmožnostmi pogosto odpor do učenja, porabi veliko več časa za učenje kot njegovi vrstniki, njegova osebna rast, samozaupanje in samopodoba so lahko slabša. Pomanjkljivo razvite bralne sposobnosti lahko ovirajo posameznika tudi pri nadaljnjem poklicnem izobraževanju.

Specialni pedagogi smo pri svojem delu usmerjeni v prepoznavanje učenčevih težav, k nudenju ustrezne pomoči, k načrtovanju natančnih ciljev in k merljivim napredkom, da ugotovimo, ali je bila nudena pomoč tudi učinkovita. V tem prispevku smo usmerjeni na merjenje tekočnosti branja, ki temelji na kurikulumu in nam omogoča načrtovanje ciljev ter korakov do cilja ali kratkoročnih ciljev v individualiziranem programu za posameznega učenca. Učitelj lahko tako spremlja

napredovanje svojih učencev v tekočem šolskem letu. Slabšemu bralcu tako lahko prilagodi poučevanje (dopolnilni pouk, delo v manjših skupinah, individualizirani postopki, besedila), omogoči več podpore ali pa učencu omogoči več priložnosti za učenje (Jurišić 2016). Šele ko je branje avtomatizirano, lahko poteka jezikovni razvoj na višjih kognitivnih procesih. Pri učencih z intelektualnimi primanjkljaji je lahko zaradi nekaterih primanjkljajev oviran proces razvijanja branja do avtomatizacije (Jenko 2016).

Dosedanje raziskave

V Sloveniji smo na tem področju še na začetku, čeprav so bile narejene raziskave, ki proučujejo težave na področju bralne pismenosti učencev z

značilnim razvojem. Na samem začetku pa smo glede proučevanja bralne pismenosti učencev, ki obiskujejo PP z NIS, saj na tem področju ni veliko domačih raziskav. B. Jurišić (2016) kot velik premik v slovenskem šolstvu omenja petstopenjski model pomoči, ki se odraža tako v strokovni literaturi kot tudi v načinu razmišljanja o zgodnjem odkrivanju in stopenjski podpori učencem, ki na področju temeljnih učnih spretnosti (branja, pisanja in računanja) dosegajo nižje dosežke od večine vrstnikov.

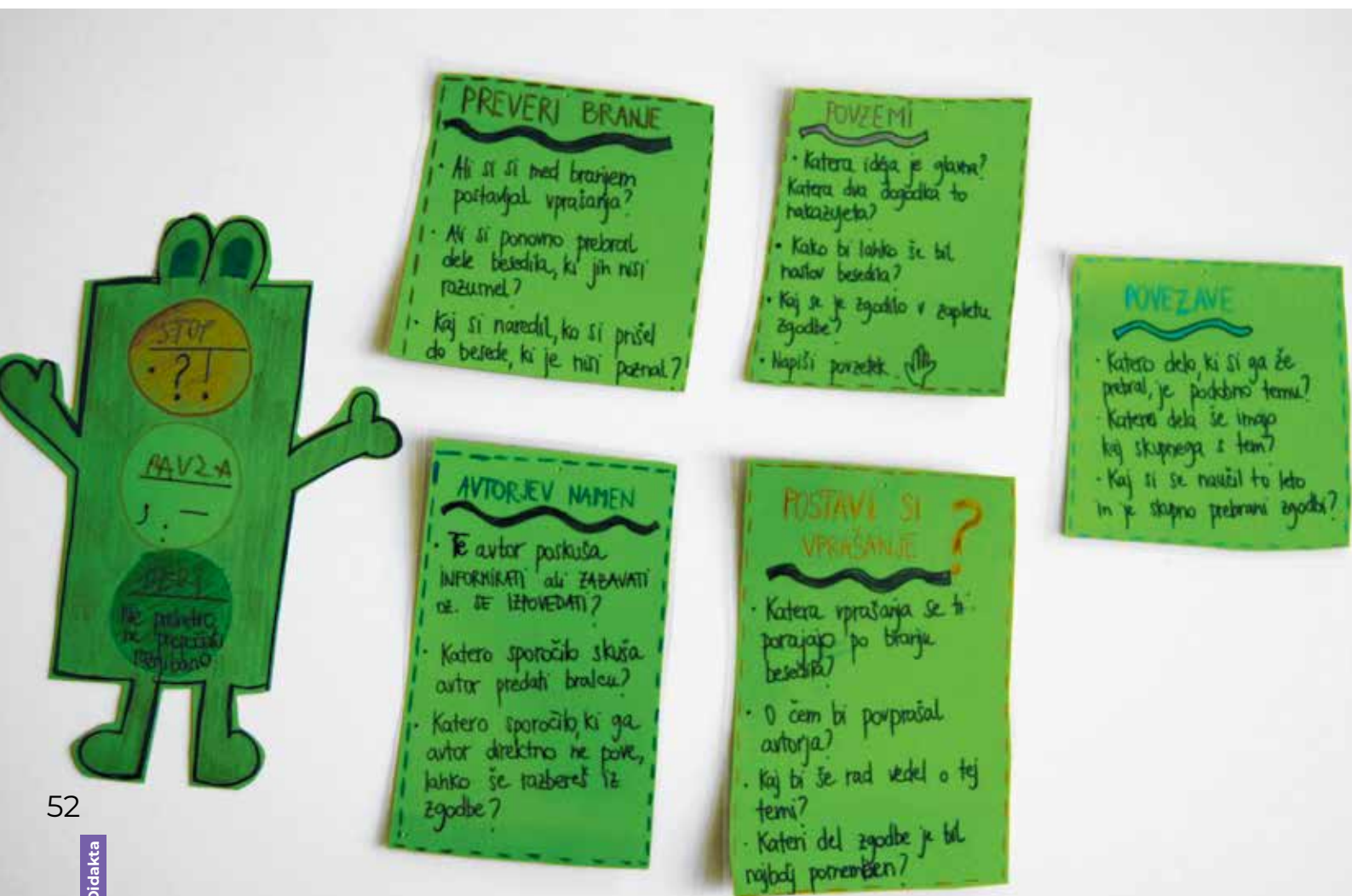
Raziskava (Oprešnik 2000 v Pečjak 2010) je pokazala, da imajo učenci v šolah s PP z NIS velike težave s tekočnostjo branja. Učenci, ki se izražajo v omenjenem programu, imajo v primerjavi z učenci večinske osnovne šole pomembno slabšo tehniko branja – več jih bere z zlogovanjem in črkovanjem. Manjša tekočnost branja učencev se kaže tudi pri neenakomernem ritmu, ki je v primerjavi z večinsko populacijo skoraj za polovico nižji. Rezultati raziskave N. Jenko (2016) so pokazali, da imajo petošolci, ki se izražajo v PP z NIS, pri nalogah s fonološkim zavedanjem več težav kot tretješolci značilnega razvoja. Branje pri učencih v PP z NIS dlje časa temelji na nižjih kognitivnih procesih. Bralne težave učencev s posebnimi potrebami pogosto pripisujejo upočasnenim splošnim kognitivnim razvojem ter konceptualnim razlikam v bralni pismenosti.

Razvitost bralnih spretnosti pri učencih petega razreda iz PP z NIS in učencih iz drugih razredov osnovnošolskega programa je raziskovala E. Žgur (2017). Njeni rezultati so pokazali, da je količina bralnega razumevanja med skupinama učencev medsebojno primerljiva oziroma enaka kljub strukturnim razlikam obeh skupin. Dobljeni rezultati so spodbudni, saj pojasnjujejo, da je sistematično specialno-pedagoško delo učinkovito ter omogoča učencem doseči primerljivo znanje v bralnem razumevanju.

Raziskovalno vprašanje

Specialni pedagogi se neprestano sprašujemo in si postavljamo vprašanja glede načrtovanja jasnih ciljev v individualiziranem programu ter glede korakov do pričakovanega napredka za učence s posebnimi potrebami. Cilj, ki ga učitelj ob začetku leta postavi za vsakega učenca, je njegov napredek glede na njegove zmožnosti. Kot smo že omenili, lahko učencu prilagodi poučevanje v obliki dopolnilnega pouka, dela v manjših skupinah, individualizira postopke, besedila/vsebine, omogoči mu lahko več podpore ali pa učencu omogoči več priložnosti za učenje. V ta namen moramo natančno izmeriti začetno stanje oz. učenčeve dosežke na posameznem področju, tj. na področju branja.

Glavni namen naše raziskave je pridobitev podat-

kov o tekočnosti branja posameznih učencev in podatke celotnega razreda učencev vključenih v PP z NIS ter nato primerjati njihov napredek jeseni, pozimi in pomladi.

Postavili smo si raziskovalno vprašanje, ali učenci od 4. do 9. razreda, ki obiskujejo PP z NIS na Centru Janeza Levca Ljubljana, s sistematičnim specialno-pedagoškim delom in vajo napredujejo na področju tekočnosti branja (število pravilno prebranih besed v minuti) ves čas šolanja.

Vzorec

V raziskavi so sodelovali vsi razredniki ter celotna populacija učencev od 4. do 9. razreda osnovne šole s PP z NIS Centra Janez Levec Ljubljana, organizacijski enoti Levstikov trg in Dečkova. Preizkus je bil izveden v šolskem letu 2017/2018. Število sodelujočih učencev ni izenačeno, saj je med šolskim letom prišlo do nekaterih sprememb v številu vključenih učencev na obeh šolah (sprememba programa, bolezni, prepis na drugo šolo, vključenost učenca v oddelek med šolskim letom, selitev ipd.). Ker večina učencev vključenih v šolo s PP z NIS ostane na stopnji fonološkega zavedanja in dekodiranja dlje, kot njihovi vrstniki z značilnim razvojem, in njihovo opismenjevanje poteka do zaključka 6. razreda in ne do zaključka 3. razreda kot v večinski osnovni šoli, smo preverjanje tekočnosti branja izvedli od 4. razreda dalje. Zaradi opaženega počasnega in netekočnega branja tudi v višjih razredih, pomanjkanja oprijemljivih raziskav, radovednosti in pozitivne na-

ravnosti specialnih pedagoginj, smo v raziskavo vključili tudi vse učence tretje triade (7., 8., 9. razred).

Preizkus tekočnosti branja

Uporabili smo enoten preizkus in navodila tekočnosti branja avtorice B. Jurišić. Preizkus tekočnosti branja ima natančno določen postopek izvedbe in merila za ocenjevanje oziroma vrednotenje. Podatek, ki ga predstavljamo, je število pravilno prebranih besed v minuti (PBM), ki jih učenec prebere. Preštajemo skupno število vseh besed in napačnih besed, ki jih je učenec prebral v eni minuti. Nato odštajemo napačno prebrane besede od vseh prebranih besed in dobljena razlika je število pravilno prebranih besed v minuti. Avtorica B. Jurišić opozarja na doslednost upoštevanja navodil, saj je ključna za zanesljivost podatkov. Izvedba preizkusa tekočnosti branja, merjenje in spremljanje z učencem je natančno opisana v e-gradivu B. Jurišić (2016) in je tudi brezplačno dostopna na spletni strani www.icpika.si.

Postopek zbiranja podatkov

V šolskem letu 2017–2018 je bilo izvedeno merjenje tekočnosti branja na obeh šolah s PP z NIS Centra Janeza Levca Ljubljana pod mentorstvom specialnih pedagoginj: na enoti Dečkova: H. Jeršan K., V. Blatnik, L. Flis, T. Vižintin, M. Radivojević in na enoti Levstikov trg: N. Sevcnikar, N. Ceglar, R. Križaj, M. Geršak, T. Mihelič, T. Brod, A. Antolović, T. Turšič, B. Jerman, I. Smrekar, A. Četina.

Rezultati

Razred	Centil	Jesen	Zima	Pomlad	Razred	Centil	Jesen	Zima	Pomlad
4.		N = 21	N = 22	N = 22	5.		N = 28	N = 28	N = 29
	90	69	79	87		90	69	87	98
	84	66	75	76		84	63	80	78
	75	60	62	73		75	56	76	75
	50 (Me)	46	53	57		50 (Me)	51	57	66
	25	39	41	43		25	36	41	50
	16	30	32	38		16	30	35	44
	10	26	27	35		10	22	23	40
6.		N = 25	N = 24	N = 25	7.		N = 31	N = 30	N = 29
	90	115	106	107		90	105	107	118
	84	109	103	106		84	103	104	110
	75	101	95	96		75	94	100	106
	50 (Me)	79	89	86		50 (Me)	75	89,5	88
	25	63	77	63		25	59	79	74
	16	55	66	54		16	56	65	70
	10	43	56	49		10	54	54	60
8.		N = 31	N = 29	N = 28	9.		N = 26	N = 25	N = 25
	90	120	127	138		90	125	135	136
	84	115	123	132		84	114	117	128
	75	111	116	121		75	110	106	122
	50 (Me)	99	93	100		50 (Me)	74	81	91
	25	77	80	86		25	59	70	70
	16	62	76	70		16	49	57	64
	10	57	72	65		10	46	51	55

Tabela 1: Tekočnosti branja – pravilno prebrane besede v minuti

Rezultati kažejo napredek ob začetku in koncu šolskega leta v vseh razredih. Če podrobno pogledamo rezultate, lahko vidimo, da učenci vseskozi počasi napredujejo vse do 9. razreda.

Bralne strategije, ki so jih razredničarke/specialne pedagoginje sistematično vključevale v proces poučevanja skozi celo šolsko leto pri vseh predmetih, so se izkazale za učinkovite. Tekom šolskega leta je enkrat mesečno aktivno deloval »aktiv za branje«,

kjer so specialne pedagoginje izmenjevale ideje, izkušnje pri delu v razredu in s posameznimi učenci, izdelovale didaktični material, predstavljale različne učinkovite metode za poučevanje tekočnosti in razumevanja branja, predstavljale bralne strategije, ki temeljijo na dokazih, predstavljale metode poučevanja z didaktično igro. V pomoč so bile knjige avtorjev B. Jurišić (2016), M. Demšar (2016) in S. Pečjak (2015), kjer so podrobno predstavljene

različne bralne strategije in vaje, ki so jih razredničarke izbirale glede na specifiko učencev in jih tudi uporabile v razredu.

Avtorja članka opozarjata na previdnost pri interpretiranju bralnih rezultatov. Zgoraj predstavljena tabela naj služi zgolj kot orientacija dosežkov učencem s posebnimi potrebami, ki obiskujejo osnovno šolo s PP z NIS. B. Jurišić (2016) navaja, da je bralna tekočnost le ena od komponent branja in naš cilj vsekakor ni urjenje v tekočnosti, da bi vsak učenec dosegel rezultat nad 90. centilom. Poudarja tudi, da morajo učenci hitrost branja prilagoditi različnim besedilom in namenu branja, in da je čas, ki ga namenimo poučevanju, bolje izkoriščen, če vadimo tudi besednjak in razumevanje prebranega.

Zaključek

V slovenskem šolskem prostoru nimamo postavljenih in dostopnih nacionalnih norm, ki bi učitelju v večinski osnovni šoli pomagale določiti, kateri so ti učenci v razredu, ki potrebujejo dodatno podporo in takojšnje ukrepanje, oziroma kako si postaviti realne cilje. Trenutno si lahko učitelji in specialni pedagogi v Sloveniji pomagamo samo s preliminarnimi normami, ki jih je leta 2016 postavila J. Košir. Ko bo narejen ta korak, lahko specialni pedagogi upamo še na širšo raziskavo na področju bralnega opi-

smerjevanja za učence z intelektualnimi primanjkljaji, ki obiskujejo osnovno šolo PP z NIS.

Z raziskavo smo želeli tudi opozoriti na dejstvo, da je v slovenskem prostoru namenjeno premalo pozornosti učencem z izrazitejšimi učnimi težavami na področju branja, ki so usmerjeni v PP z NIS. Hkrati pa naj bo ta prispevek tudi spodbuda ter povabilo, da se podobnih raziskav bralne pismenosti učencev s posebnimi potrebami lotijo tudi specialni pedagogi drugih osnovnih šol s PP z NIS v Sloveniji.

Literatura

- Demšar, M. (2016). *Vaje za tekoče branje*. Ljubljana: Izobraževalni center Pika, Center Janeza Levca Ljubljana. Dostopno na <http://icpika.si/gradiva-za-strokovnjake/knjizica-ic-pika-vaje-za-tekoce-branje/>, 4. 11. 2018.
- Jenko, N. (2016). *Sistematičnost in postopnost pri načrtovanju nalog bralnega razumevanja za učence v prilagojenem programu z nižjim izobrazbenim standardom* (Doktorska disertacija). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Jurišić, B. D. (2016). *Tekočnost branja: merjenje in spremljanje*. Dostopno na www.icpika.si/gradiva-za-strokovnjake/e-gradivo-tekočnost-branja-merjenje-in-spremljanje/, 4. 11. 2018.
- Košir, J. (2016). *Formativno ocenjevanje s preizkusom tekočnosti branja, ki temelji na kurikulumu* (Magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Pečjak, S. (2010). *Psihološki vidiki bralne pismenosti*. Ljubljana: Znanstvena založba filozofske fakultete.
- Pečjak, S., Gradišar, A. (2015). *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Žgur, E. (2017). Bralne sposobnosti pri učencih različnih osnovnošolskih programov. *Socialno delo*, 56(1), 21–33. Dostopno na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UOHE5UHK/49dafbe3-31ee-43f9-ae2f-b8c06936618d/PDF>, 4. 11. 2018.